

ISSN 2021-9752

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературы – Language and literature teaching» (e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com) <https://oak.uz/pages/4802>

**Maktabgacha va maktab
ta'limi vaziri
HILOLA UMAROVA:**

*...Bugun chalinadigan
so'nggi qo'ng'iroq sadolari
bir umrga yuragingizdan
joy olishiga ishonaman.
Uning jarangdor sadolari
hamisha beg'ubor yoshlik
va o'quvchilik davringizni
yodga solib turishi
shubhasiz.*

Nigora Haytaliyeva.

O'zbek shoirlari she'riyatida obraz va ramziylik..... 43

Наталья Петрухина.

Специфика воплощения родового
карамазовского начала в романе Достоевского
«Братья Карамазовы»..... 47

Насиба Ниязова.

Узбекская лирика военной поры в творческой
палитре Гафура Гуляма 49

Mukhlisakhon Okhunova.

The concept of the human in novel
"Night and day" by Cho'lon 52

ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA

Muxlisa Sabirova.

Internet matnlarida varvarizmlarning
qo'llanishi..... 56

Shirin Sadikova. Shirin Sharasulova.

O'zbek tilini intensiv o'qitishda tinglab tushunish
ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan
matnlarni tanlash va qo'llash usullari..... 58

Shaxista Buranova.

O'quvchilar nutqidagi mahalliy sheva sharoiti ta'siridagi
xatolar tahlili va bartaraf etish usullari 61

Rayxona Tillayeva.

Adabiy ta'lim jarayonida badiiy matn ustida
ishlash metodologiyasini takomillashtirish 64

Malika Ergasheva.

Jismoniy imkoniyati cheklangan o'quvchilarga ingliz
tilini o'qitishning samarali usullari 67

Shaxobiddin Abdullayev.

TikTok, twitter, instagram: ularning zamonaviy
tildagi rolini taqqoslash 69

Малуда Исманова.

Муслима Жабборова. Особенности работы с
билингвами
при изучении русского языка 71

Руниза Шакирова.

Сравнительный анализ традиционных и вербально-
графических технологий обучения языку 75

Регина Раджапова.

Практическое применение приемов «диаграмма
венна», «двухчастный дневник» при изучении темы
«стилистическая система русского языка»..... 78

Xolbuta Xujanov.

Boshlang'ich sinflarda ona tilini
o'qitish metodikasi 81

Manzura Orziyeva.

Dars samaradorligini oshirishda interfaol
usullarning o'rni 83

Musharraf Abdulxayeva.

Yulya Lutfullina.
Bo'lajak o'qituvchilarda yozma nutqni shakllantirishda
ona tili o'qitish metodikasi fanining o'rni 86

Tadqiqotlar

Mohira Umarova.

O'zbek tilidagi realiyalar hamda ularning urdu tilidagi
tarjimalarda ifodalanishi..... 89

Ravshanjon Madumarov.

O'zbek tilida tanbehni ifodalovchi
nolisoniy vositalar 91

Shaxlo Qurbonova.

Kelajak va ezgulikka ishonchning
yo'qolishi – "Yo'qotilgan avlod"ning eng
mudhish fojiasi sifatida 93

Ra'no Rajabova.

Alla janri stilizatsiyasi..... 96

Gavhar Rustamova.

Daraxtlar bilan bog'liq obrazlarning diniy-ilohiy
manbalardagi ifodasi 98

Barnoxon Shamsiyeva.

Tarjimada adaptatsiyaga murojaat..... 100

Muyassar Navruzova.

Kasallik va tibbiyot bilan bog'liq toponimlarning til va
madaniyat nuqtayi nazaridan tadqiqi xususida..... 102

Dilnoza Sobirova.

Tibbiyotga oid reklama matnlarida uslubiy
figuralarning o'rni 105

Nodir Ramazonov.

Gulbika Sultanova.
"Shum bola" asarining nashrlararo
ba'zi leksik va uslubiy tafovutlari..... 108

Alisher Parmonov.

Kinoyaning nutqiy faoliyat elementi
sifatidagi umumiy xususiyatlari 111

Shahnoza Muhammadiyeva.

Milliy uyg'onish davri adabiyoti rivojida
Abdulla Avloniy ijodining ahamiyati..... 114

Nargiza Uzoqova.

Abdulla Avloniy ijodida ilm talqini..... 116

Guli Qodirova.

Abdulla Avloniy she'riyatini 5-sinf
o'quvchilariga o'rgatishning zamonaviy usullari:
"Vatan" she'ri misolida 118

Dilso'z Tursunova.

Gadoiy she'riyatining vazn xususiyati..... 120

Dilfuzaxon Saidqodirova.

Terminning so'z sifatidagi leksik ma'nosi 122

Saida Mamatkulova.

Zebogul Nazirjonova.
Inligiz tilida grammatik normadan
chetga chiqishlar: lingvistik tahlil..... 124

Дилбар Дуйсабаева.

«Қара» концептісінің елеуметтік-мәдени
метафорикасы..... 126

Амина Фаттахова.

Академическое письмо как фактор
формирования научной идентичности..... 129

O'ZBEK TILIDAGI REALIYALAR HAMDA ULARNING URDU TILIDAGI TARJIMALARDA IFODALANISHI (XX ASR O'ZBEK NASRI NAMUNALARI ASOSIDA)

Annotatsiya: mazkur maqola tarjimashunoslik fanining eng murakkab jihatlari, mavzularidan biri bo'lgan – milliy kolorit, milliy xos so'zlar mavzusiga bag'ishlanadi. Unda so'nggi yillarda tarjimashunoslik sohasida mazkur mavzuga bag'ishlangan tadqiqotlar, tadqiqotchilar hamda milliy xos so'zlar o'zi nima ekanligi haqida so'z boradi. Bundan tashqari, maqolada mashhur o'zbek yozuvchisi G'afur G'ulomning "Shum bola" qissasi hamda uning urdu tiliga qilingan tarjimasi o'zaro chog'ishtirilib o'rganilgan. Bunda asosan, milliylikni tarjima asarlarda ko'rsatib beruvchi birliklar – kishi ismlari hamda kiyim-kechak, mato nomlari bilan bog'liq misollar keltirilgan va ularning urdu tilidagi tarjimalari tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: *milliy kolorit, milliy xos so'zlar, realiyalar, transliteratsiya, tarjima, antroponimlar.*

Аннотация: данная статья посвящена одному из самых сложных аспектов и тем переводоведения - национальному колориту, национально-специфическим словам. В ней рассматриваются исследования, исследователи и национально-специфические слова, которые проводились в переводоведении в последние годы. Кроме того, в статье сравнивается рассказ «Шум Бола» известного узбекского писателя Гафура Гуляма и его перевод на урду. В данной статье в основном приводятся примеры, связанные с единицами, указывающими на национальность в переводных произведениях - антропонимами и названиями одежды и тканей, и анализируются их переводы на урду.

Ключевые слова: *национальный колорит, национально-специфические слова, реалии, транслитерация, перевод, антропонимы.*

Annotation: this article is devoted to one of the most complex aspects and topics of translation studies - national color, nationally specific words. It discusses the studies, researchers, and nationally specific words that have been conducted in translation studies in recent years. In addition, the article compares the story «Shum Bola» by the famous Uzbek writer Gafur Gulam and its translation into Urdu. In this article, examples are mainly given related to units that indicate nationality in translated works - personal names and names of clothes and fabrics, and their translations into Urdu are analyzed.

Key words: *national color, national words, realities, transliteration, translation, anthroponyms*

Millat bor ekanki, milliylik bor. Milliylik – har bir millatga xos bo'lgan, ungagina tegishli bo'lgan birliklar yig'indisi.

Milliylik – juda keng tushuncha. U har bir jabhada namoyon bo'ladi. Xoh u kiyim-kechaklar bo'lsin, xoh u yegulik bo'lsin, barida milliylik mavjud. U bir millatni boshqa millatdan ajratib turadi.

So'nggi yillarda milliylik ko'p tadqiqotlarning bosh mavzusiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, tarjimashunoslik va tilshunoslik sohalarida tadqiqotchilar ko'p izlanishlarini aynan ushbu mavzuga bag'ishlamoqdalar. Xususan, tarjimashunos X.Hamidov o'zining bir qator tadqiqotlarida shu mavzuni ko'targan. Bundan tashqari, N.Xodjayeva ham bir qator izlanishlarida turli xil xos so'zlar – realiyalarni o'rganadi. N.Ismatullayeva esa, o'z tadqiqotida ikki ekvivalentsiz leksika – "lakuna" hamda "realiya"larni o'zaro taqqoslab tadqiq etgan. Yuqorida ta'kidlab o'tilgan barcha ilmiy ishlar tarjimashunoslik sohasida amalga oshirilgan bo'lib, eng qizig'i hamda qimmatlisi shuki, tadqiqotlarning barchasi biron-bir sharq tili hamda o'zbek tilini (yoki aksincha) o'zaro qiyoslab yoki chog'ishtirilib o'rganilgan sanaladi.

Mazkur maqolada ham o'zbek milliy xos so'zlari, ya'ni realiyalarning urdu tiliga qilingan tarjimalarda qanday aks etganligi haqida so'z borgan. Maqolaga

adabiy manba sifatida esa G'afur G'ulomning "Shum bola" asari tanlangan. Mazkur o'z ichida o'zbek milliy koloritini to'liq aks ettirgan asarni urdu tiliga mohir tarjimon Sharof Mirzayev muharrirligi ostida Manzar Salim amalga oshirgan.

Har qanday millatning milliy o'ziga xosligini ifodalovchi eng asosiy unsurlar – bu milliy taom nomlari, kiyim-kechak, antroponimlar, toponimlar, cholg'u asboblari, flora va fauna hamda shu kabilardir. Bu kabi so'zlar jamlanib, milliy koloritni yuzaga keltiradi. Jumladan, yirik tarjimashunos olim E.Ochilov bu bo'yicha quyidagi fikrlarni bildirib o'tgan: "...ana shu milliy kolorit bilan bog'liq bo'lgan so'z va atamalar realiyalar, boshqacha aytganda, milliy xos so'zlar deyiladi"¹. Demak, milliy xos so'zlar o'zbek va rus tarjimashunosligida "realiya" deb nomlanadi.

Tarjima asarda milliylikni ifodalovchi birliklar ko'p, ularni to'g'ri, ma'nosini saqlagan holda tarjima qilish tarjimonning mahoratiga, so'z boyligiga bog'liq sanaladi. Quyida asarlardan realiyalarga bog'liq misollar keltirilgan:

... salloti shim deysizmi, poymapoy sag'ri kavush deysizmi, biror yetti yilgina kiyilgan, asli matoi nima ekanligi ma'lum bo'lmagan guppi deysizmi, Mallaxon zamonidan qolgan mursak deysizmi.... [Sh.B.58]

¹ Очиллов Э.Таржимашunoslikning nazariy masalalari. – Toshkent, 2014. 87-6.

سپاہیوں کے بتلوں گھوڑے کے چمڑے کے جوتے یا پھر وہ رونی،
دار جو غہ جیسے اس کے ملک نے زیادہ سے زیادہ
سال بھر پہنا ہوگا اور حالت یہ ہو گئی ہے کہ اندازہ تک
نہیں لگایا جا سکتا کہ کس چمڑے سے سلا گیا تھا۔ یا پھر
اس ٹوپی کو دیکھنے جو اپنی نوعیت کی نہایت ہی
نایاب چیز ہے۔ نایاب اس لئے کہ اسے مشرق سے لے
کر بحیرہ کیسپین تک، سارے علاقے کی توپیوں کا جد
امجد قرار دیا جا سکتا ہے۔ اور بڑھی عورتوں کے لئے
سلے جانے والے اس "مرساک" کو تو دیکھنے جس
کی آستینیں صرف کہانیوں تک پہنچتی ہیں اور جو غا
مولا خان [سرگزشت ایک لڑکے کی ۳۳ ص -] لہان
کے زمانے سے تعلق رکھتا ہے۔

Keltirilgan jumlada ham bir nechta erkak va ayollar
kiyim nomlari aks ettirilgan:

Salloti shim – ushbu so'zning asosi – bu ruschadagi
soldat so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "salloti shim" askarlar
kiyadigan shim. Uning urducha tarjimasi so'zma-
so'z tarjima qilingan va o'z ifodasini to'g'ri topgan:
"سپاہیوں کے پتلوں" – "sipohiylarning shimi" singari tarjima
qilingan. So'zma-so'z tarjima orqali ma'no yetkazib
berilgan.

Poyma-poy sag'ri kavush – "Sag'ri – Otning
sag'ri terisidan tayyorlangan, kavush uchun ishlatiladigan
ko'n, charm". Urdu tilida ushbu oyoq kiyim nomi ham "
so'zma-so'z "Otning terisidan
tayyorlangan poyabzal" deb o'rinli tarjima qilingan va
oyoq kiyim nomi tarjimada so'zma-so'z tarjima usuli
orqali ifodalangan.

Guppi – "Qalin paxtali chopon, to'n". Bu so'z asosan,
shevada qo'llaniladi. Uni mutarjim "وہ رونی دار جو غہ"
"Paxtali chopon/to'n" deya so'zma-so'z o'g'irgan. Bunda
ham ma'no to'g'ri ifoda etilgan.

Mursak – "Ayollar kiyadigan yengi kalta ustki milliy
kiyim; yengsiz kamzul" sanaladi. "Mursak" hozir ham
tadbirlarda, yig'inlarda, yangi kelinlar va umuman, ayollar
uchun urf bo'lgan milliy kiyim turi hisoblanadi. Ayollar
milliy libosi bilan bog'liq realiyaning urduchadagi tarjimasi
اور بڑھی

عورتوں کے لئے سلے جانے والے اس "مرساک" کو تو دیکھنے
"جس کی آستینیں صرف کہانیوں تک پہنچتی ہیں
..." –
va yoshi katta ayollar uchun tikiladigan yenglari faqat
tirsakkacha yetadigan bu "mursak" ga qarang...".
O'TILda "mursak"ning faqat yoshi katta ayollargina
kiyishiga hech qanday izoh keltirilmagan. Ammo
o'ylashimizcha, transliteratsiya – izoh usulidan unumli
foydalanilgan holda tarjima amalga oshgan. Faqat izoh
ko'p hollardagidek sahifa so'ngida emas, balki gapning

ichida ketgan va bu kitobxonlarga yanada tushunarliroq
bo'lishiga xizmat qilgan.

Yuqoridagi misol o'zbek milliy mato turlarining urdu
tilida qanday aks etganligi haqida bo'lgan. Asosan,
so'zlar "transliteratsiya" usuli orqali tarjima qilinganligini
kuzatish mumkin bo'ladi.

Keyingi o'zbek tilidagi realiyalar hamda ularning urdu
tilidagi tarjimasiga doir misol:

Samovorchy Asra kal degan xipchadan kelgan, qotma,
epchil yigit edi. [Sh.B.]

جائے خانے دار دبلا پتلا نوجوان ہے جس کا نام یاروں نے
"گنجا اسرا" رکھ چھوڑا ہے

Tarjima asari asosan, asliyat tilini bilmaydiganlar
uchun mo'ljallanadi. Shu sababli, agar badiiy adabiyotda
keltirilgan taxallus, ism yoki familiyalarni tarjimada to'g'ri
berilmasa, kitobxon uning ma'nosini tushunmasa,
mutarjim o'z oldiga qo'ygan maqsadiga erisha olmaydi,
ya'ni mana shu antroponim ostida yashiringan asl
ma'noni yetkazib bera olmaydi. Birinchi misolda
keltirilgan "Asra kal" odamlar tomonidan unga berilgan
laqab sanaladi. Urdu tiliga bu antroponim transliteratsiya
va so'zma-so'z "گنجا اسرا" o'g'irilgan hamda ism va
laqab qo'shtirnoq ichiga olingan. Bu bilan uning laqab
ekanligiga ishora qilingan. Bu o'rinli bo'lgan va to'g'ri
tarjima amalga oshirilgan. Bu laqab personajga adib
tomonidan uning tashqi ko'rinishiga qarab berilgan.

Xulosa qilib aytganda, milliy kolorit har bir asarning
ajralmas qismi ekan, uni tarjimada adekvat berish har
bir tarjimonning vazifasi sanaladi. Chunki har qanday
milliylikni ifodalovchi birlik u boshqa millatning ko'zgusi,
shu millatni boshqa madaniyatlarga tanishtiruvchi mash'al
hisoblanadi. Lekin bu bilan asarni o'ta milliyashtirib
yuborish ham o'rinli emas. Sababi, ko'p hollarda kitobxon
boshqa millat vakillari hayoti, turmush tarzi bilan tanishish
uchun u yoki bu asarni o'qishni boshlaydi. Agar asar
o'ta "milliyashtirib" yuborilgan bo'lsa, unda kitobxon
tasavvurida o'sha millat haqida noto'g'ri tushuncha hosil
bo'lishiga olib kelishi mumkin. Shunday ekan, milliy xos
so'zlarni tarjima qilishning eng ma'qul usuli, fikrimizcha,
"transliteratsiya+izoh" usuli sanaladi. Aynan mana shu
usul kitobxonlarga realiya bilan bog'liq tasavvurni to'g'ri
hosil qilishga ko'mak bo'ladi. Bu usul bilan tarjima qilishda
realiyaning asosiy unsurlari – agar u kiyim-kechak bo'lsa,
andozasi, mato turi, bichimi bo'lsa, taom nomlari bilan
bog'liq xos so'zlarda u taomga solinadigan asosiy
masalliqalar hamda taomning suyuq yoki quyuqligiga
ko'ra tavsiflanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Очилов Э.Таржимашуносликнинг назарий масалалари. – Тошкент, 2014. 87-6.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилд. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2006.
3. Ғафур Ғулом. Шум бола. – Тошкент, 2017.155-6.
4. Ғафур Ғулом. Сергзшт айк лڑكے كى. – تاشقند شاخ محفوظ. ۱۹۸۲.
5. Kholmiraev T. Urducha-o'zbekcha lug'at – Pokiston: Muqtadira Qaumi Zaban, 2003. 389-b.
6. فيروز اللغات. جديد ترتيب اور اضافوں کے ساتھ ۱۵۴۴ ص.

